

Таран Тетяна Григорівна,

здобувач наукової лабораторії з проблем
досудового розслідування навчально-
наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ

ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СПОСОБУ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ШАХРАЙСТВА, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ЖІНКИ

Загальновідомо, що злочинність має переважно чоловіче обличчя. У кримінологічних джерелах зазначається, що частка жінок серед злочинців становить близько 10–20%. Однак варто зазначити, що вищезаявлені дані мають дещо узагальнений характер, і під час учинення окремих видів злочинів жінки виявляють більшу активність у порівнянні з чоловіками. Крім того, жіноча злочинність є розмитою, оскільки, по-перше, частину злочинів жінки скоюють у співучасті із чоловіками, по-друге, за чималим числом злочинів чоловіків стоять жінки: або у ролі підбурювачів, або посібників, яких, як правило, не викривають і не притягують до кримінальної відповідальності. Жінки відіграють ту роль, яка кримінальним законом не визнається злочинною: споживачі здобутого злочинним шляхом майна, провокатори розвитку певних потреб та інтересів, які задовольняються девіантним шляхом і т. ін. [1, с. 115].

До злочинів, серед суб'єктів яких питома вага жінок сягає близько 30 % належить шахрайство. Така велика кількість представниць слабкої статі серед шахраїв можна, на наш погляд, пояснити наступними чинниками.

По-перше, для вчинення шахрайства немає необхідності у застосуванні значних фізичних зусиль, що є характерним при вчиненні насильницьких чи корисливо-насильницьких злочинів.

По-друге, це пов'язано зі специфічними способами здійснення шахрайства – обманом та зловживанням довірою, а також із тим, що у статистичному відношенні переважає комерційне шахрайство або шахрайство у сфері споживчого ринку (торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування), де зайняті переважно жінки [2, с. 166].

По-третє, шахрайство відносять до так званих «інтелектуальних» злочинів [3, с. 87], вчинення яких вимагає уміння швидко орієнтуватися в складній обстановці та адаптуватися до обстановки, що швидко змінюється, а також використовувати ситуації,

що виникають, на свою користь та отримувати з цього вигоду. Крім того, шахраєві властивий розвинений інтелект, сила переконання, витончена наполегливість у реалізації злочинного задуму. Безпосередній контакт із потерпілим вимагає товариськості, уміння підтримувати розмову на різні теми [4, с. 23]. На нашу думку, цими якостями у більшій мірі наділені саме особи жіночої статі.

Однією з визначальних ознак об'єктивної сторони шахрайства є, поряд з діянням, наслідками та причинним зв'язком, спосіб вчинення даного злочину. При цьому, ст. 190 Кримінального кодексу України чітко визначає такими способами обман або зловживання довірою. Згідно з абз. 2 п. 17 ППВСУ від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовуються винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на нього [5].

Необхідно зауважити, що обман – основний спосіб шахрайства, що вчиняється жінками. Даний спосіб збагачення уявляється самим «зручним» для жінок оскільки не вимагає особливих зусиль, крім власної привабливості, артистизму, навичок та життєвого досвіду. Надмірна довірливість жертв та уміння увійти в довіру надає шахрайкам можливість надзвичайно швидко та без втрат досягати злочинної мети. Зловживання довірою в якості способу вчинення шахрайства обирається жінками значно рідше.

Типовими проявами обману при шахрайстві є ситуації, коли винний: 1) видає себе за особу, яка має право на отримання майна (грошових коштів) і якою він насправді не є; 2) отримує плату за роботу чи кошти на придбання речі (майна), не маючи намір виконувати взятє на себе зобов'язання; 3) змінює зовнішній вигляд речі і видає одну річ за іншу; 4) замовчує про обставини, які у цьому випадку є істотними та обов'язковими; 5) використовує підроблені документи для отримання майна чи грошей. Крім того, усі види шахрайського обману можна згрупувати так: а) обман щодо предметів (їх існування, тотожність, ціна, кількість тощо); б) обман щодо своєї особи або особи інших (місце роботи, службове становище, ділові й особисті зв'язки, якості особистості тощо); в) обман юридичних осіб; г) обман з приводу різноманітних дій і подій; д) обман у намірах (обманна обіцянка); б) обман щодо наявності, відсутності або чинності певного нормативного акта [6, с. 440, 441].

Як свідчать результати аналізу судової практики, серед шахрайств, що вчиняються жінками, особливо часто зустрічається такий різновид обману, як обманні обіцянки, тобто переконання потерпілого у вчиненні певних дій у майбутньому без намірів насправді їх вчиняти. У даному контексті хотілося б звернути увагу на часові рамки такого шахрайського обману. Зокрема, окремі науковці вважають, що хибні твердження щодо майбутніх обставин, зокрема обманні обіцянки, мають своїм предметом не факти, а тільки очікування і надії, і тому не можуть розглядатися як спосіб шахрайського заволодіння майном [7, с. 55].

Проте ми дотримуємось думки більшості криміналістів, які обґрунтовано стверджують, що обман при шахрайстві може бути пов'язаний із перекручуванням обставин, які відносяться не тільки до минулого або сьогоденного, але і до майбутнього. У даному випадку визначальним є наявність умислу на заволодіння чужим майном або правом на майно при повідомленні неправдивих відомостей, і при цьому немає значення яку саме інформацію спотворює винний – про ті факти, що вже відбулись, або про ті, що тільки мають відбутися. Відтак, шахрайський обман характеризується тим, що створює хибне уявлення про події, факти або обставини, які вже відбулися у минулому, тривають зараз або можуть здійснитися у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Чаплик М. М. Тенденції жіночої злочинності в Україні. Наукові праці. Соціологія. Випуск 189. Том 201. С. 114–118.
2. Кара М. В. Характеристика осіб, які вчиняють шахрайство. Право і безпека. 2005. № 5(47). С. 165–169.
3. Смаглюк О. В. Шахрайство за Кримінальним кодексом України 2001 року: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 185 с.
4. Попов С. О. Зловживання довірою при шахрайстві. Кримінальне право. 2004. № 9. С. 21–25.
5. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постановою Пленуму Верховного Суду України від 6 листоп. 2009 р. № 10. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
7. Смаглюк О. В. Шахрайство за Кримінальним кодексом України 2001 року: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 185 с.